

Skutki różnicowania rasowego. Apartheid

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Koniec polityki apartheidu w RPA datuje się na początek lat 90. XX wieku. Narastająca presja międzynarodowa i związane z nią problemy wewnętrzne spowodowały rozpoczęcie reform politycznych i społecznych, których kulminacją stało się przyjęcie nowej konstytucji oraz przeprowadzenie powszechnych i wolnych wyborów. Czym jest apartheid i jakie miał skutki? Dlaczego propozycja reformy rolnej z 2018 roku określana jest powrotem apartheidu? Na czym polega ów nowy apartheid?

Twoje cele

- Opiszysz historię i przyczyny wprowadzenia apartheidu w RPA.
- Przedstawisz i przeanalizujesz skutki apartheidu.
- Wymienisz przykłady odradzania się apartheidu w RPA.

Przeczytaj

Podział ludności

Jest rzeczą oczywistą, że ludność na świecie jest zróżnicowana pod wieloma względami. Zróżnicowanie odmian człowieka wynika z pierwotnego rozmieszczenia ludności na Ziemi. W XVIII wieku Immanuel Kant wyróżniał grupy ludności zamieszkujące obszary:

- zimne (Inuici, Mongołowie, Indianie),
- gorące i suche (Arabowie, Hindusi),
- wilgotne (Europejczycy),
- gorące i wilgotne (Murzyni).

Generalnie ludność dzieli się na trzy rasy: [białą](#), [żółtą](#) i [czarną](#). Jednak dokładniejszy podział w ramach koncepcji populacyjnej obejmować będzie dziewięć ras:

- afrykańską,
- australijską,
- amerykańską,
- azjatycką,
- europeidalną,
- indyjską,
- malezyjską,
- mikronezyjską,
- polinezyjską.

Należy pamiętać, że rasa ludzka jest pojęciem umownym i nieostrym.

Apartheid

Encyklopedia PWN definiuje apartheid jako „doktrynę społeczno-polityczną realizowaną w Związku Południowej Afryki (RPA) w latach 1948–1994”. Doktryna ta stanowiła podstawę polityki białej mniejszości i opierała się na segregacji rasowej oraz dyskryminacji osób czarnoskórych, kolorowych czy Azjatów.

W życiu codziennym oznaczało to wiele utrudnień i zakazów dla ludzi o innym kolorze skóry niż biali. Tak zwana przez białych „ludność kolorowa” musiała sprostać dziesiątkom ograniczeń oraz dyskryminujących ją praw i regulacji. Ludzie ci mieli zakaz zrzeszania się w związkach zawodowych, ich płace za taką samą pracę były o wiele niższe niż osób zaliczanych do rasy białej. W przypadku trwałego inwalidztwa spowodowanego wypadkiem w miejscu pracy miesięczna pensja białego niepełnosprawnego wynosiła więcej niż jednorazowa rekompensata wypłacana pracownikom o odmiennym kolorze skóry (oczywiście nie mogli oni liczyć na regularną rentę). W 1955 roku zniesiono obowiązek szkolny dla osób czarnoskórych i wprowadzono zakaz studiowania na uczelniach „dla białych”. Otwierano specjalne uniwersytety dla innych ras, gdzie poziom kształcenia był o wiele niższy, co na starcie zmniejszało szanse na lepszą pracę w przyszłości i skutkowało pogłębianiem się nierówności społecznych.

Plaża „tylko dla białych” (Durban, 1989)

Źródło: Guinnog, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Czarnoskóry mężczyzna pije wodę „tylko dla kolorowych”

Źródło: Library of Congress, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, domena publiczna.

Osobne wejście na pocztę dla „nie-Europejczyków” (Pretoria, RPA)

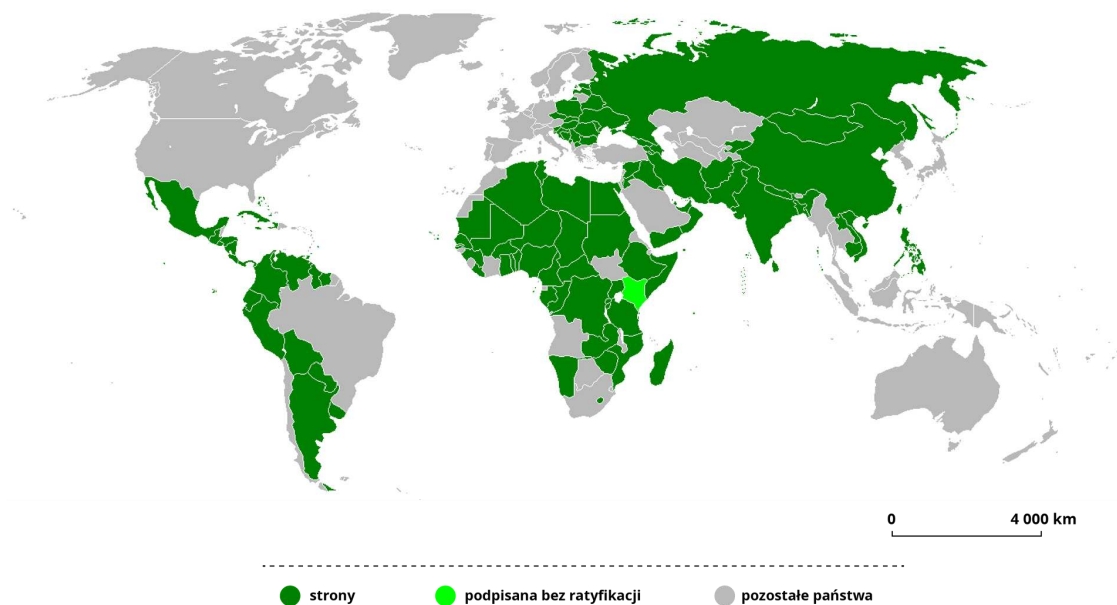
Źródło: Tropenmuseum, part of the National Museum of World Cultures, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 3.0.

Oficjalna polityka apartheidu sankcjonowała segregację rasową i dyskryminację ludności innej niż biała, a jednocześnie legitymizowała stratyfikację społeczną, czyli podział społeczny i kategoryzację w wielu dziedzinach życia na zasadzie wyższości

jednej grup nad innymi – w tym przypadku uznawano wyższość rasy białej nad każdą inną.

W 1973 Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło Międzynarodową Konwencję o Przeciwdziałaniu i Karaniu Zbrodni Apartheidu. Głównym założeniem dokumentu było sformułowanie podstaw prawnych do nałożenia sankcji w celu wywarcia presji na rząd Republiki Południowej Afryki. Konwencja weszła w życie w 1976 roku.

Międzynarodowa Konwencja o Przeciwdziałaniu i Karaniu Zbrodni Apartheidu (1973)

Międzynarodowa Konwencja o Przeciwdziałaniu i Karaniu Zbrodni Apartheidu (1973)

Źródło: dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, domena publiczna.

Ideologia apartheidu została kategorycznie potępiona przez ONZ. Segregacja ludzi w RPA została uznana, wraz ze wszystkimi czynami z nią związanymi lub z jej powodu wykonanymi, za zbrodnię przeciwko ludzkości, czyli przestępstwo, które nigdy nie ulegnie przedawnieniu. Od 1989 roku rozpoczął się proces upadku tego systemu, a pierwszym czarnoskórym prezydentem wybranym w powszechnych wyborach parlamentarnych w 1994 roku został Nelson R. Mandela.

Nelson Mandela – pierwszy czarnoskóry prezydent RPA po upadku apartheidu. W roku 1962 został skazany na dożywotnie więzienie za działalność przeciw segregacji, uwolniony w latach 90. XX w. Źródło: dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY 2.0.

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym tekstem. Napisz, czym jest polityka „odwróconego apartheidu”. Jakie zagrożenia stwarza?

” Kontrowersje wokół reformy rolnej zakładającej wywłaszczenie białych farmerów bez odszkodowania pokazują, że Republika Południowej Afryki nie uporała się dotąd z piętnem apartheidu. Stworzony przez Nelsona Mandelę i rządzący do dziś Afrykański Kongres Narodowy zaostrza retorykę i proponuje dyskryminujące białych regulacje, widząc utratę poparcia na rzecz rasistowskiej opozycji. Państwo boryka się z wysokim bezrobociem, plagą przemocy, niedawnymi aferami korupcyjnymi i radykalizacją społeczeństwa.

[...]

Zgromadzenie Narodowe uchwaliło parę miesięcy temu ustawę o wywłaszczeniu bez odszkodowania. Aby te przepisy weszły w życie, potrzebna jest jednak zmiana konstytucji. Chęć przeprowadzenia tej reformy w taki radykalny sposób jest prawdopodobnie wynikiem spadku poparcia partii rządzącej, która od 1994 dzierży władzę w tym kraju. Warto podkreślić, że temat reformy rolnej jest obecny w debacie publicznej od upadku apartheidu, ale dopiero teraz w głównym nurcie zaistniała propozycja przeprowadzenia jej bez odszkodowań. Sytuacja w RPA nie napawa optymizmem i prowadzi do wzrastania antagonizmów w społeczeństwie. Oprócz tego, że rząd musi borykać się z trudną sytuacją gospodarczą w kraju i wysokim bezrobociem, to musi też poprawić wizerunek władzy po licznych nadużyciach i aferze korupcyjnej, która doprowadziła do dymisji poprzedniego prezydenta Jacoba Zumy.

[...]

Sposób, w jaki w RPA proponuje się przeprowadzenie reformy rolnej, powoduje napięte stosunki między czarnymi a białymi. Polityka obecnego rządu nie sprzyja łagodzeniu napięć. Zaostrzenie języka w debacie publicznej prowokuje rasistowskie nastroje i prowadzi do sytuacji, że ataki na farmy białych zdają się odbywać za milczącą zgodą władz. Coraz częściej mówi się w tym kontekście o istnieniu „odwróconego apartheidu”. Trudno wyrokować, w jaki sposób rząd przeprowadzi reformę rolną i czy doprowadzi ona ostatecznie – jak twierdzą niektórzy – do wojny domowej, czy jednak uda się przeprowadzić zmiany w sposób pokojowy. Na pewno ogólna atmosfera społeczna i sytuacja gospodarcza RPA nie sprzyja dialogowi.

M. Bojanowska, *W stronę „odwróconego apartheidu”? Sytuacja w RPA coraz bardziej napięta*, 2018, KlubJagielloŃki.pl (dostęp 23.02.2021).

Słownik

biała odmiana człowieka

najjaśniejsza pigmentacja skóry – od białej o odcieniu różowym, aż do brunatnej, włosy od jasnobłond do kruczoczarnych, prostych, poprzez faliste do kędzierzawych, u mężczyzn często obfite także na tułowiu i kończynach oraz silny zarost twarzy; nos wąski lub średnio szeroki, kości jarzmowe niewydatne, wargi średnio wydatne, szpara oczna szeroko rozwarta, fałda powiekowa bez cech mongoloidalnych, barwa tęczówek od jasnoniebieskiej do prawie czarnej; pierwotne rozmieszczenie białej odmiany człowieka: Europa, północna Afryka, północno-zachodnia Azja

Źródło: Encyklopedia PWN

czarna odmiana człowieka

charakteryzująca się największą ilością pigmentu melaniny w skórze (karnacja od brunatnej do prawie czarnej); włosy czarne, fil-fil lub wełniste; owłosienie ciała słabe; oczy bardzo ciemne, płytko osadzone; nos szeroki, płaski; wargi grube, wywinięte; pierwotne rozmieszczenie czarnej odmiany człowieka: Afryka (na południe od Sahary), Australia, Melanezja

Źródło: [Encyklopedia PWN](#)

żółta odmiana człowieka

włosy ciemne, grube, zwykle proste; owłosienie ciała bardzo skąpe; oczy ciemne, szpara oczna często skośna, wąska; twarz płaska, o pionowym ustawieniu, wydatnych kościach policzkowych z silną podściółką tłuszczową; nos płaski o szerokiej nasadzie; pierwotne rozmieszczenie żółtej odmiany człowieka w południowo-wschodniej i środkowej Azji, skąd rozprzestrzeniła się na obie Ameryki (Indianie)

Źródło: [Encyklopedia PWN](#)

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym audiobookiem. Na forum klasy przedyskutuj odpowiedź na pytanie zamieszczone na jego końcu.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PUHkhkcx>

Jak wiesz, ludność świata jest bardzo zróżnicowana, a jedną z cech różniącą ludzi jest rasa. Czy zastanawiało cię kiedyś, jakie konsekwencje ma zróżnicowanie rasowe na świecie? Czy ma znaczenie to, że nie jesteśmy tacy sami?

Zróżnicowaniu rasowemu często towarzyszy zróżnicowanie językowe, kulturowe czy religijne. Przedstawiciele danej rasy mają swoje zwyczaje, sposób bycia i organizacji codziennego życia, choć nie wynika to oczywiście z samego faktu przynależności człowieka do określonej rasy. Kontakty odmiennych kultur niosą za sobą olbrzymią wartość poznawczą i edukacyjną, choć mogą prowadzić też do konfliktów i nieporozumień. Często bywa tak, że różnice kulturowe czy językowe są utożsamiane z różnicami rasowymi. Oznacza to, że osoby o odmiennym kolorze skóry, kształcie twarzy czy innych cechach rzucających się w oczy bywają postrzegane jako obce już z uwagi na sam fakt ich fizycznej odmierności. W skrajnych przypadkach może to prowadzić do nietolerancji, rasizmu i nieuzasadnionych aktów agresji. Spróbuj podać przykłady takich zachowań.

Podobnie jest w przypadku różnic religijnych, które także bywają łączone ze zróżnicowaniem rasowym. Często odmierności religijne są przyczyną konfliktów, również o charakterze zbrojnym. Do konfliktów może dochodzić wtedy, gdy nasila się nietolerancja bądź gdy jedna z grup dąży do dominacji nad drugą lub odseparowania się od innych.

Zróżnicowanie rasowe na przestrzeni dziejów było związane także z kształtowaniem się różnych ideologii i systemów politycznych. Przykładem może być apartheid. Słowo to pochodzi z języka afrikaans i oznacza segregację. Celem tego systemu politycznego i ideologii leżącej u jego podstaw było odseparowanie od siebie ludności różnych ras. Zakładano konieczność pozostawania we własnej

grupie społecznej, wyrażając przekonanie o wyższości rasy białej, a mieszanie się ras było uznawane za szkodliwe i nielegalne. Ten rasistowski, totalitarny system został wprowadzony w Republice Południowej Afryki w 1950 roku. System ten głosił wyższość rasy białej nad innymi rasami. Apartheid wprowadzał zakaz małżeństw międzyrasowych, dzielił ludność na rasę białą, czarną i kolorową (do tej ostatniej zaliczał na przykład Hindusów), uwzględniając w tej klasyfikacji wygląd, pochodzenie i zwyczaje. Ludność pochodzenia azjatyckiego uznawana była za rasę białą. Przedstawiciele różnych ras mieszkali, robili zakupy czy załatwiali wszelkie sprawy w różnych strefach. Podział rasowy był widoczny także w systemie edukacji. Szkoła była obowiązkowa dla rasy białej, a przedstawiciele rasy czarnej nie mogli zdobyć wyższego wykształcenia. Przedstawiciele rasy czarnej nie mieli również prawa do jakiegokolwiek aktywności społecznej i politycznej. Pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku, w 1968 roku, system ten został uznany przez ONZ za zbrodnię przeciwko ludzkości. Południowoafrykański przywódca ruchu przeciwko apartheidowi – Nelson Mandela – w 1962 roku za swoją działalność został skazany przez władze RPA na karę dożywotniego więzienia. Uwolniono go dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, w okresie głębokich zmian systemu politycznego RPA i początków likwidacji apartheidu. Pierwszym wybranym w wolnych wyborach prezydentem RPA – w 1994 roku – został właśnie Nelson Mandela.

Jakie znasz przykłady konfliktów i aktów nietolerancji na tle rasowym, które miały miejsce w ciągu ostatnich kilkunastu lat?

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z fragmentem artykułu Janusza Czapińskiego pt. *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a dobrobyt materialny. Polski paradoks*. Następnie wykonaj polecenie zawarte pod tekstem.

” W naszym badaniu przyjęliśmy definicję bliższą Putnamowi i Fukuyamie niż Bourdieu. Kapitał społeczny rozumiemy tu jako sieci społeczne regulowane normami moralnymi lub zwyczajem (a nie lub nie tylko formalnymi zasadami prawa), które wiążą jednostkę ze społeczeństwem w sposób umożliwiający jej współdziałanie z innymi dla dobra wspólnego. Nie każdy jednak system norm tworzy kapitał społeczny. Albo inaczej – nie każdy kapitał społeczny jest korzystny dla całej wspólnoty. Zaufanie wzajemne członków mafii czy rodziny może źle służyć lub nie służyć pomnażaniu dobra całego społeczeństwa. Putnam odróżnia w związku z tym kapitał wiążący od pomostowego. Wiążący kapitał społeczny łączy ludzi należących do wyodrębnionej grupy (np. klanu, klubu, bractwa studenckiego, firmy, gangu, elity politycznej), wzmacniając jej homogeniczność. Tworzy silne więzi wewnętrzne, ale zarazem buduje wysoki mur wykluczający członków innych grup. Pomostowy kapitał społeczny, przeciwnie, buduje związki między różnymi grupami, tworzy heterogeniczne sieci integrujące. LaPorta i in. (1997) stwierdzili, że dochody 20 największych firm są skorelowane z poziomem zaufania: pozytywnie z zaufaniem pomostowym (generalnie do ludzi) i negatywnie z zaufaniem wiążącym (do członków własnej rodziny).

Źródło: J. Czapiński, *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a dobrobyt materialny. Polski paradoks*, „Zarządzanie Publiczne” 2008, nr 2 (4), s. 8

Zastanów się, w jaki sposób różnicowanie rasowe wpływa (pozytywnie i negatywnie) na budowanie kapitału społecznego oraz w jaki sposób można niwelować negatywne skutki różnicowania rasowego. Swoje przemyślenia zapisz na mapie myśli.

Dla nauczyciela

SCENARIUSZ LEKCJI

Imię i nazwisko autorki: Magdalena Fuhrmann

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Skutki zróżnicowania rasowego na świecie. Apartheid

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum/technikum, zakres rozszerzony, klasa IV/V

Podstawa programowa

XXI. Wybrane problemy społeczne współczesnego świata: problemy demograficzne, skutki migracji, problemy uchodźstwa, handel ludźmi na świecie, niewolnictwo, wykorzystywanie pracy dzieci i pracowników w krajach o niskich kosztach pracy, bezrobocie, prześladowania religijne i nietolerancja.

Uczeń:

8) uzasadnia potrzebę przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i innym formom nietolerancji na świecie oraz przedstawia przykłady wpływu wykluczania grup ludności na życie społeczne i gospodarcze państw.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne

Uczeń:

- omawia problem zróżnicowania rasowego na świecie,
- wyjaśnia pojęcie apartheidu i charakteryzuje politykę RPA polegającą na segregacji rasowej,
- wymienia konsekwencje społeczne, polityczne i gospodarcze segregacji rasowej.

Strategie nauczania: asocjacyjna

Metody i techniki nauczania: blended learning, IBSE

Formy pracy: praca indywidualna, praca w parach, praca w grupach, praca całego zespołu klasowego

Środki dydaktyczne: e-materiał, komputer, projektor multimedialny, zeszyt przedmiotowy, mapa polityczna świata, atlasy geograficzne

Materiały pomocnicze

Balicki J., *Afrykanerzy, Afrykanie, apartheid*, Wydawnictwo Iskry, Warszawa 1980.

Maksymow K., *Przeobrażenia polityczne i społeczne w południowej Afryce – od apartheidu do czasów współczesnych*, „Forum Politologiczne” 2012, t. 13, s. 517–532.
Dostępne w internecie: cejsh.icm.edu.pl (dostęp 24.02.2021).

PRZEBIEG LEKCJI

Faza wprowadzająca

- Wprowadzenie do tematyki zajęć. Rozmowa kierowana dotycząca pojęcia *apartheid*.

- Nauczyciel przedstawia cele lekcji.

Faza realizacyjna

- Uczniowie zapoznają się z wprowadzeniem do materiału. Nauczyciel pyta, czy wcześniej spotkali się z pojęciem apartheidu. Jeśli pojawi się odpowiedź twierdząca, nauczyciel pyta o skojarzenia. Następnie, korzystając z mapy politycznej świata lub atlasów geograficznych, uczniowie omawiają zróżnicowanie rasowe na świecie. Krótka dyskusja na temat przyczyn tego zróżnicowania oraz przyczyn konfliktów na tle rasowym w różnych państwach (w przeszłości bądź współcześnie). Nauczyciel czuwa nad przebiegiem dyskusji.
- Uczniowie zapoznają się z treścią audiobooka. Po wysłuchaniu materiału uczniowie na forum klasy odpowiadają na pytanie w nim zawarte. Nauczyciel czuwa nad przebiegiem dyskusji.
- Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z fragmentem artykułu dotyczącego odwróconego apartheidu i wykonanie polecenia nr 1 z sekcji „Przeczytaj”.
- Następnie uczniowie w małych zespołach (albo parach – decyduje nauczyciel) przystępują do wykonania mapy myśli. Uczniowie prezentują znaczenie zróżnicowania rasowego dla budowania kapitału społecznego. Podają przykłady negatywne i pozytywne, jak również zastanawiają się nad sposobami ograniczenia negatywnych zjawisk i konsekwencji.
- Uczniowie na forum klasy prezentują swoje spostrzeżenia i prowadzą dyskusję na temat przedstawiony na mapie myśli, nauczyciel czuwa nad poprawnością pracy uczniów, w razie potrzeby uzupełnia materiały uczniów i podaje dodatkowe przykłady.

Faza podsumowująca

- Przypomnienie celów lekcji.
- Podsumowanie wiedzy zaprezentowanej na lekcji.
- Utrwalenie najważniejszych pojęć, szczególnie tych, które sprawiały uczniom najwięcej problemów podczas zajęć.

- Nauczyciel ocenia pracę uczniów podczas lekcji, biorąc pod uwagę ich możliwości i zaangażowanie.

Praca domowa

- Znajdź przykłady osób walczących z segregacją rasową. Napisz, na czym polegały ich działania. Czy zakończyły się sukcesem? Praca pisemna.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium

Audiobook może zostać wykorzystany w trakcie innych lekcji dotyczących współczesnych problemów społecznych (zakres rozszerzony: XXI). Może kontekstowo znaleźć zastosowanie na zajęciach poświęconych poczuciu bezpieczeństwa na świecie (zakres rozszerzony: XXII. 6) oraz zróżnicowaniu jakości życia na świecie (zakres rozszerzony: XXII. 8).